

Romantyczna ironia

Beniowski Juliusza Słowackiego

Maurycy Beniowski

Maurycy Beniowski był węgierskim szlachcicem, uczestniczył w konfederacji barskiej. W konsekwencji dostał się do niewoli rosyjskiej, a następnie został zesłany na Kamczatkę. Bohater zorganizował tam bunt więźniów i uciekł statkiem do Francji. Gdy Beniowski dotarł do Paryża, zaciągnął się do armii królewskiej. Rząd francuski, mając na uwadze sławę bohatera i jego doświadczenie, wysłał go na Madagaskar w celu skolonizowania wyspy. Według legendy Beniowski został królem Madagaskaru. Jego życie obfitowało w liczne podróże do najbardziej odległych zakątków (np. do Chin i Ameryki), co Beniowski przedstawił w swoich pamiętnikach. Życie i dokonania tak barwnej postaci, jaką był niewątpliwie Maurycy Beniowski, zainspirowało wielu artystów.

Maurycy Beniowski - Polski Król Madagaskaru

Beniowski w utworze Słowackiego

- Odgrywa rolę drugorzędną – najważniejszy jest sam narrator.
- Narrator na początku prezentuje swojego bohatera. Jednak w bezpośredniej charakterystyce pojawiają się też elementy tajemnicze (np. „gwiazda przeznaczenia”, która ochrania mężczyznę).
- Beniowski przygotowuje się do podróży wraz ze swym sługą.
- Czytelnik dowiaduje się o nieszczęśliwej miłości tytułowego bohatera, a następnie staje się świadkiem jego spotkania z ukochaną.
- Losy Beniowskiego są trudne do odtworzenia, narrator nie prezentuje ich w kolejności chronologicznej.
- Na dzieje tytułowej postaci z poematu J. Słowackiego składa się wiele epizodów przerywanych dygresjami.

Parodia i aluzja literacka

⦿ Parodia –
naśladowanie czegoś
(zachowania, sposobu
pisania, postawy
bohatera) w celu
ośmieszenia.

⦿ Aluzja literacka -
w tekście literackim
nawiązanie,
odwołanie do innego
tekstu, stylu, zjawiska
literackiego za
pomocą określonych
sygnałów
rozpoznawalnych dla
odbiorcy.

Parodia i aluzja literacka w *Beniowskim*

PARODIA

Beniowski – bohater romantyczny, ale ...:

- „...umarł, choć był z tych, co śmiercią gardzą”.
- „O doświadczenie jak o grosz złamany/ Nie dbał – wołałby mieć wioskę i teścia”,
- „... nie jak wieszcz lub astronom/ Kochanek wita ją – lecz jak ekonom”.
- „Cały majątek; przegrał go i plunął”;
- „Łzami się zalał i z siodła się sunął / Jak człowiek, który dostał nagle mdłości”;

Aniela – romantyczna kochanka, ale ...:

- „Kochała wiernie – wierność była w modzie ...”;
- „... w dębową szafę / Wlazła przed wrogów okrutną pogonią...”
- „... w nów księżycy / Swe włosy czarno-błękitne ubiera, / Jakby sawantka, albo czarownica”

ALUZJA LITERACKA

- „Panna Aniela, dziewczę z białą szyją/
Była z rodziny dostatniej
A...wiczów.../Kochała wiernie –
wierność była w modzie-/ Lecz ojciec
– ten stał jak mur na przeszkodzie...”
– aluzja do „Pana Tadeusza”, do
nazwiska Ankwiczówna; Henrietta
Ankwiczówna – miłość Mickiewicza w
Rzymie, ojciec nie pozwolił na ich
małżeństwo – pierwowzór Ewy
Horeszkówny.
- „Kronika milczy, czy to widywanie/
Odbyło się pod jaworu drzewem,/ w
godzinę, kiedy słycać psów
szczekanie ...” – aluzja do „Laury i
Filona”;
- „Szkoda! Czterdzieści cztery pieśni
całych! – aluzja do III części
„Dziadów”

Cechy bohatera romantycznego, które odnajdujesz w kreacji bohatera	Sposoby kreowania postaci	Charakterystyka M. Beniowskiego na podstawie dzieła J. Słowackiego
<ul style="list-style-type: none"> • zafascynowany podróżami • kochliwy • wrażliwy • doświadczający nieszczęśliwej miłości 	Charakterystyka bezpośrednia	<ul style="list-style-type: none"> • jest ubogim szlachcicem z Podola • jest sławnym człowiekiem • życie bohatera jest naznaczone cierpieniem
	Parodia zachowań bohatera werterowskiego	<ul style="list-style-type: none"> • bohater jest egzaltowanym mężczyzną (obserwacja księżycy prowadzi go do refleksji na temat własnego losu; kontemplowanie natury wywołuje uczucie rozżalenia) • przeżywa nieszczęśliwą miłość (Beniowskiego początkowo cechuje zachowanie typowe dla bohatera romantycznego, później jednak mężczyzna dystansuje się wobec ukochanej i zachowuje nie jak ktoś jej bliski, ale jak „ekonom”
	Aluzja literacka	<ul style="list-style-type: none"> • wyrusza w podróż wraz ze swym sługą (podobnie jak Don Kichot i Sancho Pansa) • ma sługę – starego Grzesia (podobnie było w <i>Kordianie</i> – tytułowy bohater miał sługę Grzegorza)
	Przedstawianie zachowań M. Beniowskiego kontrastujących z postawą bohatera romantycznego	<ul style="list-style-type: none"> • jest człowiekiem przeciętnym, typowym • nie chce okazywać przed innymi swej wrażliwości • zadziwia jego dystans wobec ukochanej kobiety, z którą wita się bardzo oschle, niczym „ekonom”

Stosunek Słowackiego do bohatera – ironia romantyczna

Autor dystansuje się wobec typowego bohatera romantycznego. Kreacja tytułowej postaci służy zabawie artystycznej – przywołane motywy romantyczne zostają potraktowane ironicznie, są sparodiowane. J. Słowacki obnaża ich sztuczność przez wprowadzenie do swojego dzieła gry słownej, humoru, oryginalnego stylu.

Twórca tego poematu dygresyjnego podejmuje także polemikę z wzorcem bohatera werterowskiego, dlatego też M. Beniowskiego trudno nazwać typowym bohaterem romantycznym.

Przykłady:

- ◉ operowanie patosem i banalnymi określeniami,
- ◉ porównanie egzaltowanych zachowań bohatera romantycznego z doznaniem człowieka doświadczającego mdłości ;
- ◉ opis zachowania mężczyzny kontrastujący z zachowaniem bohatera romantycznego;
- ◉ porównanie kwestionujące urodę kochanki.

Ironia romantyczna

- ◉ „Ja sam się dziwię, że za bohatera/
Wziąłem takiego prostego
szlachcica!”;
- ◉ „Zacząłem epos tak, jak śpiewak
Troi:/ Większą – bo naród mój nie
lubi białych/ Rymów i nagiej się
poezji boi...” (aluzja do Homera)
- ◉ „O! horror! Trzeci rym jest na
żyrafę!/ Muzy żalosne łzy nade
mną ronią...”

Postawa romantycznego twórcy wobec świata i jego problemów. W utworach literackich przejawiała się w przedstawianiu procesu twórczego jako **gry z czytelnikiem**, podkreśleniem **dominacji artysty nad tworzonym dziełem**. Celem ironii romantycznej było ustawiczne przypominanie odbiorcy, że sztuka ma prowadzić do poznania prawdy. Aby można było poznać prawdę, nie należy pozwolić sobie na zapomnienie, że **dzieło literackie jest fikcją**, że **jest to właśnie gra**, i jedynie zachowanie dystansu do dzieła jest warunkiem poznania prawdy. Słowacki w „Beniowskim” często podkreśla swój wpływ na losy bohatera. Wprost pisze, że losy Beniowskiego zależne są od jego pomysłu i nastroju.

Dygresje – odejścia od głównego tematu, wprowadzenie luźnych refleksji

- O doświadczenie! ty jesteś pancerzem
Dla piersi, w której serce nie uderza;
Jesteś latarnią nad morskim wybrzeżem,
Do której człowiek w dzień pochmurny zmierza;
O doświadczenie! jesteś ciepłym pierzem
Dla samolubów; tyś gwiazdą rycerza,
Bawełną w uszach od ludzkiego jęku;
Dla mnie, wśród ciemnej nocy - świecą w rękę.

- Szkoda! czterdzieści cztery pieśni całych! -
Czterdzieści bowiem cztery w planie stoi,
Bowiem do rzeczy dążąc zawsze śmiałych,
Zacząłem epos tak, jak śpiewak Troi:
Większą - bo naród mój nie lubi białych
Rymów i nagięj się poezji boi -
Więc rzecz, co działa się tam gdzieś za Sasa,
Muszę opiewać całą wierszem Tassa.

- Chodzi mi o to, aby język giętki
Powiedział wszystko, co pomyśli głowa:
A czasem był jak piorun jasny, prędko,
A czasem smutny jako pieśń stepowa,
A czasem jako skarga nimfy miętki,
A czasem piękny jak aniołów mowa...
Aby przeleciał wszystka ducha skrzydłem.
Strofa być winna taktem, nie wędzidłem.

- Refleksja o doświadczeniu, które chroni człowieka przed przeciwnościami losu, daje światło, czyli wskazuje drogę, pokazuje, jak żyć i jakich dokonywać wyborów.
- Refleksja o trudach tworzenia poezji i wymaganiach Polaków, którzy domagają się rymów.
- Refleksja o geniuszu poety, który musi zmagać się z trudem wyrażenia w języku najsubtelniejszych uczuć i myśli.

Poemat dygresyjny

Rozbudowany utwór poetycki, który ma charakter fabularny. Opisywana historia pełni jednak w poemacie dygresyjnym jedynie rolę pretekstu do rozważań ogólnych.

Mamy tu do czynienia z ironią romantyczną, polegającą na ciągłym demonstrowaniu fikcjonalności świata przedstawionego. Najważniejszym, mocno wyeksponowanym elementem poematu dygresyjnego jest narrator, który ujawnia swoją obecność i w pełni panuje nad prezentowanymi wydarzeniami. Narrator czyni różnego rodzaju dygresje stanowiące dominantę całego utworu. Poemat ten posiada luźną, epizodyczną kompozycję.